

AZ ELMÚLT TÍZ ÉV KERESETSZABÁLYOZÁSÁNAK ERDŐGAZDASÁGI TAPASZTALATAI

DR. JÁMBOR LÁSZLÓ

„A bér- és jövedelempolitika, valamint az erkölcsi elismerés az eddiginél eredményesebben ösztönözzön a társadalom számára hasznos, jobb minőségű, fegyelmezett munkára. A keresetek a valóságos teljesítmények alapján differenciálódjanak és segítsék elő a munka termelékenységének gyorsabb növekedését. A béreknek a jelenleginél jobban kell a teljesítményekhez igazodnia. A keresetek nagyobb különbözőségeiben is tükröződjék a végzett munka.”

(Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó, 1980. 176. oldal.)

A kongresszusi határozatban foglaltak megvalósítása vállalati és vállalaton belüli szintekre tagolható. A munka szerinti elosztás első lépcsőjét a vállalatok személyi jövedelmi alapjainak (béralap és részesedési alap) keresetszabályozás által történő meghatározása jelenti, míg a második lépcsőben a belső érdekeltiség közvetítésével a személyi jövedelmi alapok vállalaton belüli elosztása valósul meg.

A keresetszabályozási rendszereknek három fő összetevőjük van. Az egyik, s talán a legfontosabb a bérszabályozás, a másik a részesedési alap képzési és felhasználási szabálya, míg a harmadik a vállalati felsőbb szintű vezetők érdekeltiségi rendszere.

A szabályozás első két eleme hivatott arra, hogy a vállalatnál képződő személyi jövedelmi alap nagyságát meghatározza. A keresetszabályozással szemben támasztott követelmények az alábbiakban foglalhatók össze:

- biztosítsa a vásárlóerő és az árualap egyensúlyát;
- segítse elő a munka szerinti elosztás megvalósítását;
- az élőmunka reális értékelésével a termelési tényezőkkel való racionális gondolkodásra ösztönözzön.

A keresetek és a vállalati teljesítmények kapcsolata

Az állami erdőgazdálkodásban 1971 és 1979 között vállalati teljesítményhez kötött, átlagbérfékkel kombinált bértömeg-szabályozás funkcionált. A vállalati teljesítmények mérésére bruttó jellegű termelési értékmutató szolgált. Ezt a bérszabályozási rendszert 1980-ban központi bértömegszabályozás váltotta fel.

A részesedési alapokat — az általános szabályoknak megfelelően — nyereségük terhére képezték a gazdaságok. Az elemzés során — az EFAG-ok mérlegadataira támaszkodva — a halmozott, a halmozatlan, az anyagmentes (hozzáadott érték) és a nettó termelést (bruttó jövedelem), továbbá a vállalati tiszta jövedelmet, valamint ezek egy főre (átlagos állományi létszámra) vetített értékeit vettem figyelembe. A későbbiekben bekapcsoltam számításaimba az eszköz- és a teljes hatékonyság mutatóit is.

A kereseteket a felhasznált bértömeg, valamint a prémiumként, jutalomként és év végi részesedésként kifizetett részesedési alap egy főre vetített összegével jellemeztem.

A munka szerinti jövedelemelosztás vállalati szintjének elemzésére a kétváltozós korrelációs számítás és a szórás számítás módszereit használtam.

Elsőként a termelési mutatókban és a személyi jövedelmi alapokban meglevő — vállalatok közötti — különbségeket vizsgáltam. A számítások eredményei azt mutatják, hogy a termelési értékmutatók differenciálódása együtt járt a személyi jövedelmi alapok differenciálódásával, ami önmagában pozitívan értékelendő.

Nem ilyen kedvező azonban a kép, ha az egy főre vetített termelés (élőmunka-termelékenység) és a keresetek szórásértékeinek alakulását vesszük szemügyre (1. táblázat).

Az 1971-től 1979-ig terjedő időszakban a vállalatok közötti keresetkülönbségek csökkenésének üteme jelentősen meghaladta a teljesítmények nivellálódásának mértékét. A teljesítménymutatók 1980. évi növekedését elsősorban a faárak megemlése okozta. A keresetek szórásában bekövetkezett változások mértéke nem számottevő, iránya viszont — ha hosszabb távon ez marad a tendencia — figyelemre méltó.

A teljesítménymutatók és a keresetek szórásértékeinek elemzése rámutat a teljesítmények és a keresetek vállalatok közötti különbségeinek nagyságára és változására, de nem ad információt a teljesítmények és a keresetek kapcsolatáról. A továbbiakban ezért az élőmunka-termelékenység és a kereseti mutatók közötti kapcsolat szorosságát vizsgáltam. A korrelációs koefficienseket (r^2) a 2. táblázat tartalmazza.

A táblázatban közölt adatok tanúsága szerint a bérszínvonal és a bruttó jellegű mutatók között nem volt kapcsolat. A nettó mutatókkal számított vállalati teljesítmények és a keresetek 1971-ben közepes vagy a közepesnél valamivel szorosabb (nettó termelés esetén) korrelációt mutattak. Ez a kapcsolat azonban a vizsgált időszak végére megszűnt, ami azt jelenti, hogy az eredményesebb munkával nem járt együtt a magasabb bérszínvonalban megnyilvánuló nagyobb elismerés. Hasonló következtetésre jutunk, ha a vállalati teljesítményeket az eszköz- vagy a teljes hatékonysággal mérjük.

Az egy főre jutó részesedésialap-felhasználás és a vállalati teljesítménymutatók között, leszámítva a vállalati eredményt, 1979-ig nem volt kapcsolat. Az 1980. évi szabályozómódosítás viszont, amely a részesedési alap adómentesen képezhető nagyságát az eszköz—bér arányos nyereséggel kifejezett jövedelmezőségi mutató alakulásától tette függővé, azt eredményezte, hogy a teljesítménymutatók és a részesedésialap-felhasználás között szorosabbá vált a kapcsolat. Lényegében ennek a módosításnak köszönhető a nyereség és a részesedési alap kapcsolatában bekövetkezett kedvező irányú változás is.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a vizsgált időszakban a bérek vállalati teljesítményektől való elszakadása és erőteljes nivellálódása figyelhető meg. Egszen 1979-ig ugyanaz jellemző a keresetek másik elemére, a részesedésialap-felhasználásokra is. Az 1980. évi szabályozórendszer-módosítás a bérek vonatkozásában nem hozott változást, sőt a bérszabályozás jelenleg alkalmazott rendszere a vállalati teljesítmények kiiktatásával, még a változás lehetőségét is kizárja.

A részesedési alap és a teljesítménymutatók kapcsolatának erősödése viszont pozitívan értékelhető. Kérdés azonban, hogy a részesedési alap önmagában képes-e megfelelő anyagi érdekeltséget teremteni.

1. táblázat

Az élömunka-termelékenység és a keresetek vállalatok közötti szóródása

Egy főre jutó

Mutató	Relatív szórásérték, %				
	1971.	1979.	1980.	1979/71.	1980/71.
Halmazott termelés	16,0	17,5	19,5	109,4	121,9
Halmazatlan termelés	21,3	18,5	23,2	86,9	108,9
Anyagmentes termelés	19,1	13,5	16,4	70,7	85,9
Nettó termelés	15,5	12,7	15,5	81,9	100,0
Tiszta jövedelem	26,7	24,8	23,3	92,9	87,3
Bérszínvonal	9,1	3,3	3,7	35,1	40,7
R-alapfelhasználás	42,8	25,9	25,3	60,5	59,1
Kereset	10,1	3,1	3,4	30,7	33,7

3. táblázat (r^2)

A vállalati teljesítmények és a keresetek kapcsolata

Egy főre vetített	1971.		1979.		1980.	
	Bérszín-vonal	R-alap	Bérszín-vonal	R-alap	Bérszín-vonal	R-alap
Halmazott termelés	0,179	0,001	0,224	0,067	0,019	0,196
Halmazatlan termelés	0,163	0,001	0,162	0,087	0,092	0,216
Anyagmentes termelés	0,651	0,368	0,111	0,159	0,042	0,323
Nettó termelés	0,729	0,204	0,239	0,095	0,009	0,400
Tiszta jövedelem	0,484	0,119	0,002	0,107	0,003	0,397
Vállalati eredmény	0,319	0,593	0,077	0,129	Ø	0,451

3. táblázat (r^2)

A bérek és a részesedési alap szerepe a keresetkülönbségek kialakulásában

A keresetek kapcsolata	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.
R-alappal	0,061	0,449	0,546	0,404	0,266	0,282	0,033	0,012	0,006	0,017
bérekkel	0,898	0,542	0,520	0,585	0,740	0,495	0,799	0,635	0,819	0,864

A bérek és a részesedési alap helye az anyagi ösztönzésben

A részesedési alap anyagi ösztönzési célokat szolgáló kifizetései és a bér-felhasználások aránya a 13 EFAG átlagában az 1971. évi 7,2%-ról 1979-re 5,3%-ra, 1980. évre pedig 5,0%-ra csökkent. Ezen belül lényegesen mérséklődtek az R/B arányban meglevő vállalatok közötti különbségek. Míg 1971-ben a relatív szórásérték e vonatkozásban 42,0% volt, addig ugyanez 1979-ben 28,1%-ot, 1980-ban 25,5%-ot tett ki.

A részesedésialap-kifizetések kereseteken belüli súlyának csökkenése, valamint az R/B arány vállalatok közötti nivellálódása a részesedési alap anyagi ösztönzésben betöltött szerepének mérséklődésére enged következtetni. Jól mutatják ezt a 3. táblázat adatai is, melyek a keresetkülönbségek okaira világítanak rá.

A részesedésialap-különbségek — 1971-től eltekintve — a 70-es évek első felében a bérekkel közel azonos mértékben játszottak közre a vállalatok közötti keresetkülönbségek kialakulásában. A vizsgált időszak végére azonban a keresetek differenciálódásában betöltött szerepüket szinte teljesen elvesztették.

A részesedési alap anyagi ösztönzésen belüli szerepének mérséklődése, a részesedési alap terhére kifizetett prémiumok kereseteken belüli részarányának csökkenése és az év végi részesedések ma még általánosan tapasztalható teljesítményektől függetlenített vállalaton belüli elosztása (bér- és szolgálati idő-arányos elosztás), a részesedési alap és a vállalati teljesítmények közötti kapcsolat szorosabbá válásának jelentőségét nagymértékben leértékeli.

Mindezekből következik, hogy az anyagi ösztönzés fő eszközének a béreket és nem a részesedési alapot kell tekintenünk. A tények tudomásul vétele azonban nem jelenthet lemondást a részesedési alapon rejlő ösztönzési lehetőségek kiaknázásáról. Ehhez viszont mindenekelőtt, mind a szabályozórendszer, mind a belső érdekelttség oldaláról, a teljesítményarányos elosztás feltételeinek biztosítására van szükség.

Összefoglalva a tapasztalatokat azt a végső következtetést vonhatjuk le, hogy az elmúlt tíz év keresetszabályozása a munka szerinti elosztás megvalósítása terén a követelményeknek nem tudott megfelelni. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a vállalatok eredményeiben az eltérő természeti feltételek is közrejátszottak, melyek kiküszöbölése a munka szerinti elosztás tökéletesítésének elengedhetetlen feltétele.

Az előbbrelépést és a kongresszusi határozatban foglaltak gyakorlatba történő átültetését a felhasználható beralapok, a bérszínvonal és a vállalati teljesítmények kapcsolatát biztosító vállalati bérszabályozási rendszer kidolgozása jelentheti. Ehhez mindenekelőtt egy olyan mutatót, vagy mutatórendszert kell találni, amellyel a vállalati teljesítmények reálisan mérhetők és befolyásolásra a vállalatok közel azonos esélyekkel rendelkeznek. Ezen feltételeknek számításaink szerint az összes ráfordításra jutó termelési produktumot kifejező teljes hatékonysági mutatók felelnek meg leginkább.

Az erdészeti szakfolyóirat-kiadás 220 éves múltra tekinthet vissza a volt Németország területén. 1763-ban jelent meg a FORST-MAGAZIN, az akkoriban divatos, ennél jóval hosszabb cím alatt Frankfurtban és Lipcsében. 1799-ig élt ez a lap és részben pótlására adták ki 1776—1799 között a NEUE FORSTMAGAZIN-t. A XIX. század elején megszaporodtak a kiadványok. Ezek hosszabb-rövidebb ideig jelentek meg, egyedül az ugyancsak Frankfurtban, 1825-ben alapított ALLGEMEINE FORST- UND JAGDZEITUNG jelenik meg változatlan címmel ma is. Ennek mellékleteként adták ki először 1946-ban az „ALLGEMEINE FORST ZEITSCHRIFT”-et, amely ma az NSZK vezető erdészeti szakfolyóirata.

A különböző főiskolai kiadványok között legjelentősebb a Stuttgartban, 1857-ben alapított, később Münchenbe átvitt és 1884 óta FORSTWISSENSCHAFTLICHES CENTRALBLATT címen megjelenő.

Az első világháború utáni alapítású a DER DEUTSCHE FORSTWIRT, újságpapíron nyomva és az 1925-ben alapított DAS FORSTARCHIV, referáló folyóirat. A második világháború utáni alapítás az NDK-ban az ARCHIV FÜR FORSTWESEN címen indult, később a BEITRÄGE ZUR FORSTWIRTSCHAFT nevű tudományos és a jobban gyakorlatot szolgáló SOZIALISTISCHE FORSTWIRTSCHAFT.